

УДК 371:343:85

ІВАННА ПАРФАНОВИЧ

(Тернопіль)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ-ШКОЛЯРОК

З позицій доцільності й дієвості, комплексності, багатоаспектності, інтегративності та відповідно до вимог і загальних принципів здійснення профілактики визначено соціально-педагогічні умови функціонування системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл. Серед них: активізація використання ресурсів і можливостей школи, підвищення професійного рівня суб'єктів профілактики, профілактична робота з батьками учнів, усунення негативних і посилення позитивних соціальних зв'язків у неформальному оточенні дівчат, використання профілактичних можливостей соціальних структур, співпраця загальноосвітніх шкіл і релігійно-церковних громад, науково-методичне забезпечення профілактичного процесу. Можливості різних соціальних структур щодо здійснення профілактичної роботи максимально використано відповідно до розробленої експериментальної програми і заходів для її реалізації на рівні регіону.

***Ключові слова:** дівчата-школярки, девіантна поведінка, профілактика, соціально-педагогічні умови профілактики.*

Профілактика девіантної поведінки дівчат (попередження, запобігання) – цілеспрямований процес організації і здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення соціально-психологічного розвитку і життєдіяльності дівчат, попередження девіацій в їх поведінці.

Підвищення соціальних ризиків відображається на зниженні фізичного, психічного, духовного здоров'я населення. У зв'язку зі статевими і гендерними особливостями це особливо відчутно щодо осіб жіночої статі, найуразливішими з яких є дівчата, що супроводжується недоліками гендерної ідентифікації, зміщеннями у соціалізації, набуттям негативного досвіду поведінки. Недосконалість профілактики девіантної поведінки зумовлює недостатній рівень сформованості відповідального ставлення дівчат до соціальних норм. З огляду на сьогоденну актуальність проблеми, підхід до профілактики девіантної поведінки дівчат вимагає перегляду й удосконалення. Соціально-педагогічна позиція потребує дослідження сукупності соціально-педагогічних умов, які забезпечують профілактику девіантної поведінки дівчат-школярок.

Визначено соціально-педагогічні умови, які забезпечують функціонування профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл: актуалізація використання ресурсів і можливостей школи (В. Оржеховська) [3]; підвищення професійного рівня суб'єктів профілактики (О. Янкович) [7]; про-

філактична робота з батьками учнів (І. Трубавіна) [5]; усунення негативних і посилення позитивних соціальних зв'язків у неформальному оточенні дівчат (С. Борисов) [1]; використання профілактичних можливостей соціальних структур (А. Рижанова) [4]; співпраця загальноосвітніх шкіл і релігійно-церковних громад (О. Бреська) [2]; науково-методичне забезпечення профілактичного процесу (М. Фіцула) [6].

Соціально-педагогічні умови окреслено згідно науково-методичних вимог і загальних принципів здійснення профілактичної роботи у загальноосвітній школі: 1) можливість дії відповідно до завдань системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл; 2) охоплення профілактичними заходами всіх сфер особистості і сфери її життєдіяльності; 3) використання можливих і доцільних ресурсів як мікросоціального середовища, так і самої особистості; 4) охоплення традиційних і новітніх підходів до профілактичної роботи.

Соціально-педагогічні умови для забезпечення ефективності системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл визначено, виходячи з позицій: дієвості (доцільність й необхідність охоплення системою профілактики); комплексності (забезпечення всебічності профілактичного впливу); багатоаспектності (охоплення профілактичною дією всіх видів девіантної поведінки, мікросоціальне оточення, сфер життєдіяльності дівчат); інтегративності (об'єднана спрямованість зусиль суб'єктів профілактики на досягнення позитивного результату).

Соціально-педагогічні умови впровадження системи забезпечує міжсекторна взаємодія закладів, установ, організацій профілактичного спрямування. З цією метою створено соціально-педагогічний комплекс соціальних структур, розроблено та впроваджено експериментальну комплексну програму «Діагностика і профілактика девіантної поведінки дівчат шкільного віку» (Тернопільська область, 2009–2010 рр.). Залучення соціальних структур здійснено за основними напрямками профілактичної діяльності (соціальний захист, права допомога, медико-біологічний, психологічний, педагогічний вплив).

Заходами експериментального дослідження забезпечено впровадження соціально-педагогічних умов реалізації системи профілактики девіантної поведінки дівчат.

1. Використання профілактичних можливостей соціальних структур передбачає здійснювати координацію профілактичної діяльності в рамках єдиного регіонального профілактичного центру із залученням фахівців суміжних соціальних структур. Аналіз функціональної діяльності різних суб'єктів профілактики, зв'язків між закладами, установами, організаціями, їх взаємодії дає право визначити структуру створеного соціально-педагогічного комплексу з профілактики девіантної поведінки дівчат.

У функціонуванні соціально-педагогічного комплексу, як засобу впровадження соціально-педагогічних умов системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл, взаємодія соціальних структур – спільна діяльність закладів, установ, організацій у вирішенні різнопланових питань; співпраця – спільна діяльність соціальних структур, спрямована на вирішення конкретної проблемної ситуації як діяльність осіб, які здійснюють свої функції і реалізують завдання у межах визначених повноважень.

2. Як соціально-педагогічна умова актуалізація використання можливостей і ресурсів школи здійснюється через діяльність соціального педагога та налагодженої роботи психологічної служби, адміністрації, педагогічного колективу, вчителів-предметників закладу. Планування комплексної і системної профілактичної роботи та здійснення її заходів спрямоване на оптимізацію профілактичного процесу в школі з використанням можливостей інших соціальних структур.

3. Завдання профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл виконуються на практиці закладами, установами, організаціями різних форм підпорядкування й спрямованості. Дослідження їх діяльності зумовлюється функціональними можливостями у проведенні профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку. Широка мережа соціальних структур забезпечує різні напрями роботи, визначає використання їх профілактичних можливостей, що створює більші можливості у профілактиці девіантної поведінки дівчат.

Однією з умов успішного попередження поведінкових девіацій дівчат загальноосвітніх шкіл є підвищення професійного рівня суб'єктів профілактики. Якісно-статистичним аналізом визначено проблеми, які панують у сфері підготовки, компетентності та діяльності суб'єктів профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку. Визначення вихідних даних, які стосуються суб'єктів профілактики, моніторинг і аналіз якості профілактичної діяльності дозволяють вчасно вносити корективи в організаційне, психолого-педагогічне, науково-методичне забезпечення профілактичного процесу школи.

4. Сім'я для неповнолітніх дівчат є основним соціалізуючим фактором. У силу статевих особливостей психічного, емоційного дозрівання особистості дівчини саме сімейні стосунки відіграють превалюючу роль у формуванні поведінкових стереотипів, самоідентифікації, розвитку життєвих орієнтирів і позицій. Профілактична робота з батьками дітей повинна забезпечувати підвищення педагогічного рівня батьків, мобілізувати їх позитивний виховний потенціал у ставленні до дитини, бути спрямованою на налагодження стосунків між батьком, матір'ю і дочкою.

5. Усунення негативних і посилення позитивних соціальних зв'язків у неформальному оточенні дівчат буде позитивно впливати на формування, розвиток особистості за умови врахування інтересів, потреб, спрямованості неформального об'єднання чи групи, членом якого вона є, її мікросоціального оточення та характеру його впливу. Підвищення ефективності профілактичного процесу можливе шляхом усунення причин, умов та обставин, які призводять до скоєння правопорушень, формування у дітей бажання і потреби змінити на краще свою поведінку, розвиток у них позитивних інтересів, уміння організовувати дозвілля та формувати позитивні соціальні зв'язки у неформальному оточенні.

6. З огляду на особливості осіб досліджуваної категорії необхідним є підвищення морально-духовного розвитку, психоемоційного самопочуття шляхом співпраці загальноосвітніх шкіл і релігійно-церковних громад, посилення релігійно-церковного впливу. Значення релігійних орієнтирів для особи полягає в тому, що вони визначають позитивну спрямованість поведінки, є характеристиками особистісного розвитку, регуляторами у складних ситуаціях, впливають на правильний вибір варіантів поведінки. Загалом цінність релігії

полягає в тому, що вона дає ідеали і способи їх досягнення через дотримання заповідей і настанов, які не суперечать моральним і правовим нормам, а навпаки, є їх основою, доповненням, уточненням.

7. Діяльність науково-дослідної лабораторії діагностики і профілактики девіантної поведінки як центру науково-методичного забезпечення профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл, охоплює широкий спектр напрямів: наукове дослідження проблеми поведінкових відхилень дівчат різного віку; вивчення передового досвіду профілактичної роботи, результатів соціально-педагогічної діяльності; аналіз наукових і методологічних підходів; визначення концептуальних основ профілактики; підбір і розробку діагностико-профілактичного інструментарію; вироблення критеріальних оцінок і технологій профілактичної діяльності; актуалізація профілактики, визначення і забезпечення ефективності соціально-педагогічних умов її здійснення; удосконалення науково-методичної бази з підготовки спеціалістів до профілактики девіантної поведінки; актуалізація проблеми профілактики поведінкових девіацій школярів серед громадськості, у засобах масової інформації; науковий аналіз і статистичне опрацювання отриманих даних.

Заходами експериментального дослідження забезпечено впровадження соціально-педагогічних умов реалізації системи профілактики девіантної поведінки дівчат (актуалізація використання ресурсів і можливостей школи; підвищення професійного рівня суб'єктів профілактики; профілактичної роботи з батьками дітей, усунення негативних і посилення позитивних соціальних зв'язків у неформальному оточенні дівчат, що загалом охоплює організацію профілактичного впливу в мікросоціальному середовищі, референтному оточенні дівчат, у тому числі посилення позаурочного компоненту профілактики поведінкових девіацій; використання профілактичних можливостей соціальних структур; співпраці загальноосвітніх шкіл і релігійно-церковних громад; науково-методичного забезпечення діагностико-профілактичної роботи), що демонструється на рис. 1.

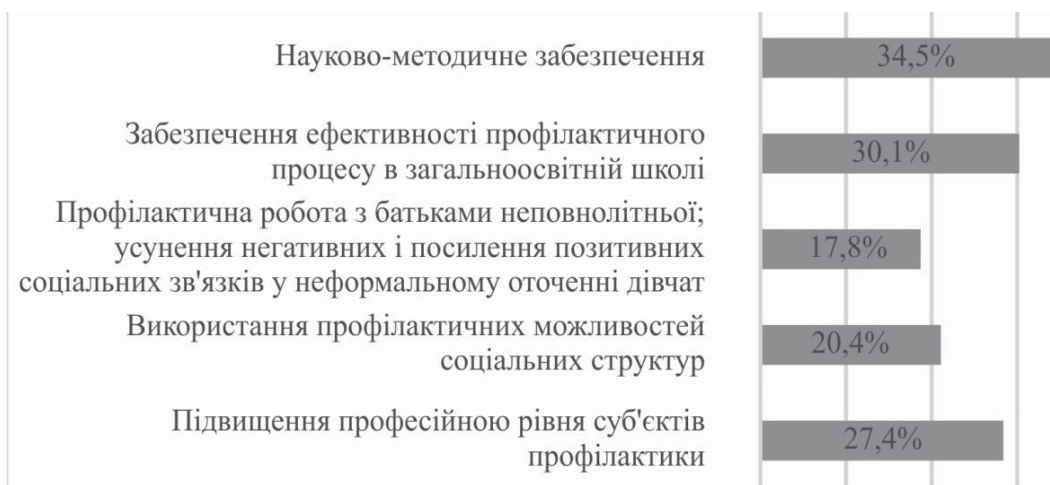

Рис. 1. Результативність забезпечення соціально-педагогічних умов у профілактиці девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл

Таким чином, соціально-педагогічні умови функціонування системи профілактики девіантної поведінки дівчат-школярок обумовлюються завданнями профілактики відповідно до суспільних реалій, можливостями соціальних структур, соціально-психологічними показниками становища, розвитку, життєдіяльності дітей:

1. Активізація використання можливостей і ресурсів загальноосвітньої школи полягає в оптимальному виборі форм і методів соціально-педагогічної роботи, правильному плануванні із залученням адміністрації, психологічної служби, класних керівників, учителів-предметників, комплексному охопленні профілактикою шкільного життя дитини, організації її дозвілєвої діяльності, посиленні позитивних соціальних зв'язків і впливу референтного оточення з максимальним використанням можливостей і ресурсів соціальних інститутів і найближчого оточення;

2. Соціально-педагогічна робота з батьками, усунення негативних і посилення позитивних соціальних зв'язків у неформальному оточенні дівчат, організація профілактики у їхньому середовищі вимагають урахування типології сімей, підвищення їхнього профілактичного впливу в житті дівчат, конструктивного поєднання соціально-правового захисту, просвітницько-інформаційної діяльності, терапевтичної роботи, психолого-педагогічної допомоги і підтримки;

3. Реалізація зазначених напрямів роботи у єдності з налагодженням позитивних соціальних зв'язків у неформальному оточенні ровесників, друзів, осіб протилежної статі забезпечує ефективність профілактики девіацій;

4. За результатами якісно-кількісного аналізу окреслено проблеми щодо підготовки, компетентності, підвищення професійного рівня та діяльності суб'єктів профілактики девіантної поведінки;

5. Співпраця загальноосвітніх шкіл і релігійно-церковних громад, посилення їхнього впливу є фактором покращення морально-духовного розвитку і психоемоційного самопочуття дівчат, формування позитивних стереотипів їхньої поведінки;

6. Доведено, що прикладом функціонування центру, який вирішує проблему організаційного, психолого-педагогічного, науково-методичного забезпечення процесу профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл, є діяльність науково-методичного центру.

Отже, здійснення профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку можливе за сукупності соціально-педагогічних умов, за допомогою організації міжсекторної взаємодії у межах соціально-педагогічного комплексу закладів, установ, організацій, реалізації технологій соціально-педагогічної роботи, організаційного, психолого-педагогічного, науково-методичного забезпечення профілактичного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисов С. Б. Культурантропология девичества / С. Б. Борисов. – Шадринск : Шадрин. гос. пед. ин-т, 2000. – 88 с.

2. Бреская О. Ю. Православная церковь в процессе социализации личности в период трансформации [Электронный ресурс] : на материалах Республики Беларусь : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. социол. наук : спец. 22.00.06 «Социология» / О. Ю. Бреская. – М. : РГБ, 2005. – (Из фондов Российской Государственной библиотеки).

3. Оржеховська В. М. Сучасні орієнтири превентивної педагогіки / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко // Педагогіка і психологія / Вісник АПН України. – 2005. – № 2. – С. 17–25.

4. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А. О. Рижанова. – Луганськ, 2005. – 44 с.

5. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навчальний посібник / І. М. Трубавіна. – К. : ДЦССМ, 2003. – 132 с.

6. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи попередження і подолання : навч.-метод. посібник / М. М. Фіцула, І. І. Парфанович. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан», 2007. – 424 с.

7. Янкович О. І. Розвиток освітніх технологій у теорії та практиці вищої педагогічної освіти України (1957-2005) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Олександра Іванівна Янкович. – Тернопіль, Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2009. – 527 с.

ИВАННА ПАРФАНОВИЧ

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРОФИЛАКТИКИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕВОЧЕК-ШКОЛЬНИЦ

С позиции целесообразности и действенности, многоаспектности, интеграции и соотносительно требованиям и общим принципам реализации профилактики обозначены социально-педагогические условия функционирования системы профилактики девиантного поведения девочек общеобразовательных школ. А именно: активизация использования ресурсов и возможностей школы, повышение профессионального уровня субъектов профилактики, профилактическая работа с родителями учеников, ликвидация отрицательных и усиление положительных социальных связей в неформальном окружении девочек, использование профилактических возможностей социальных структур, взаимодействие общеобразовательных школ и религиозно-церковных институтов, научно-методическое обеспечение профилактического процесса.

Возможности разных социальных структур в профилактической работе максимально использовано с учетом разработанных экспериментальной программы и мероприятий для ее реализации на уровне региона.

Ключевые слова: *девочки-ученицы, девиантное поведение, профилактика, социально-педагогические условия профилактики.*

IVANNA PARFANOVICH

SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF SCHOOL GIRLS' DEVIANT BEHAVIOR PREVENTION

Socio-pedagogical conditions of the system of school girls' deviant behavior prevention from the standpoint of expediency, efficiency, complexity, diversity, integrity, and in accordance with the requirements and general principles of prevention are defined. These conditions include: the increased use school's resources and capabilities; the improvement the professional level of practitioners, involved into preventional process; preventive work with parents; the elimination of negative and enhansion of positive social relationships in girls' informal surrounding; the use of social institutions' preventive possibilities; the cooperation between schools and religious and church communities; scientific and methodological guidance of preventive activities.

Through the appliance of methodological approach to the prevention of deviant behavior it's defined that gender is a factor of personality identity formation. This approach demands the investigation of gender pedagogics concepts towards the prevention of deviant behavior of girls in secondary school. Proved that the unity and interdependence of the components of

prevention activities aimed at improving the social and psychological indicators of status and development of girls, provide socialization and gender identity.

The capabilities of various social institutions are used to implement prevention activities in accordance with the developed experimental program and measures for its implementation at the regional level. Within the regional program action, according to the schoolgirls' social and educational passports, a diagnostic and preventive tools used, the complexity of preventive influence was found.

The degree of clearness of antisocial attitudes in family, orientation of informal groups of girls, the negative impact of the opposite sex, neighbors, acquaintances, and the legal, social, medical, psychological, pedagogical areas of prevention of girls' deviant behavior in secondary schools in social-pedagogical activities.

This implies unity, interdependence and strengthening of influence in prevention of negative development and well-being of girls with normative behavior, risk groups with a significant expression of display deviations, taking into account all kinds of behavioral deviations for the study of determinants, specific formation and displays of deviations; unity of prevention components and technological stages of work, taking into account the conditions of implementation of prevention.

The implementation of socio-pedagogical work of girls' deviant behavior prevention requires optimal choice of socio-pedagogical forms and methods. The attention is on the organization of preventive work in accordance with the differentiation of girls' age: elementary school age, teenage, or adolescence. It is necessary to improve preventive activities of administration, form masters, teachers, school psychological services. An important role is given the scientific and methodological support of preventive activities, using the opportunities of the educational process with preventive aim. The peculiarity of socio-pedagogical activities implementation lies in improving approaches to socio-pedagogical work with fathers, mothers, and families as a whole, children's informal environment; organization of girls' self-upbringing process; interdisciplinary cooperation between social institutions in the prevention of behavioral deviations; raising the professional level of the practitioners, involved into prevention process.

Keywords: *school girls, deviant behavior, prevention, socio-pedagogical conditions of prevention.*

Одержано 2.03.2015, рекомендовано до друку 16.03.2015.